

سرشناسه:	فاریاب، محمدحسین؛
عنوان و نام پدیدآور:	معنا و چیستی امامت در قرآن، سنت و آثار متکلمان / محمدحسین فاریاب.
مشخصات نشر:	قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری:	۵۱۲ ص.
فروست:	انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره): ۹۷۶. کلام و عقاید: ۹۹.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۴۱۱-۷۵۶-۵
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا.
یادداشت:	کتابنامه.
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	امامت.
شناسه افزوده:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
رده‌بندی کنگره:	BP۲۲۳/ف۱۵م۷
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۴۵
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۲۸۵۱۷۳۳

معنا و چستی امامت در قرآن،

سنت و آثار مستحکمان

محمد حسین فاریاب

مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۱

شماره ردیف ۹۷۶
شماره موضوعی کلام و عقاید- ۹۹
۱۳۹۱-۲۲

معنا و چیستی امامت در قرآن، سنت و آثار متکلمان

مؤلف: محمدحسین قاریاب

ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

چاپ: نگارش

نوبت و تاریخ چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۰۵۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهید کوی ممتاز، پلاک ۲۸
تلفن و نمابر: ۷۷۲۳۳۲۶-۲۵۱

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، پلوار امین، پلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
تلفن: ۲۱۱۳۶۲۹-۲۵۱

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۱-۷۵۶-۵

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۱۷	 سخن آغازین
۱۹	 مقدمهٔ معاونت پژوهش
	 فصل اول کلیات
۲۵	 تبیین مسئله
۲۸	 تاریخچهٔ مسئله
۳۰	 پیشینهٔ تحقیق
۳۳	 ضرورت تحقیق
۳۶	 طرح و روش کلی پژوهش
۳۹	 روش‌شناسی برخورد با روایات
۴۵	 مهم‌ترین منابع مورد استناد
۴۷	 ۱. بصائر الدرجات
۴۹	 ۲. الکافی
۵۰	 ۳. الغیبة
۵۲	 ۴. عیون اخبار الرضا
۵۴	 ۵. کمال الدین و تمام النعمة

۸. معنی و چیستی امامت در قرآن، سنت و آثار متکلمان

۶. امالی شیخ صدوق ۵۵
۷. امالی شیخ مفید ۵۶
۸. کفایة الاثر ۵۸

فصل دوم: معنی و چیستی امامت در قرآن

- مقدمه ۶۳
۱. امام ۶۴
- ۱-۱. نمونه‌های کاربرد واژه «امام» در قرآن کریم ۶۶
- ۱-۱-۱. امام به معنای پیشوا ۶۶
- ۱-۱-۲. امام به معنای کتاب ۶۸
- ۱-۱-۳. امام به معنای طریق ۶۹
- ۱-۲. تبیین مفهوم امام (پیشوا) در قرآن کریم ۷۱
- ۱-۲-۱. دیدگاه‌های موجود درباره مفهوم امام در آیه ابتلا ۷۳
- ۱-۲-۲. دیدگاه علامه طباطبائی ۷۵
- ۱-۲-۲-۱. اصل تفکیک مقام نبوت از امامت ۷۵
- ۱-۲-۲-۲. مقصود از امامت در آیه ابتلا ۷۶
- بررسی دیدگاه علامه طباطبائی ۷۹
- الف) بررسی اصل تفکیک مقام نبوت از امامت ۷۹
- ب) بررسی مقصود از امامت در آیه ابتلا ۸۱
- ۱-۲-۳. دیدگاه برگزیده ۹۵
- ۱-۳. ویژگی‌های امام در اصطلاح قرآن ۱۱۰
- ۱-۳-۱. ریاست فراگیر ۱۱۰
- ۱-۳-۲. منصوب شدن به جعل الهی ۱۱۰
- ۱-۳-۳. برخورداری از علم خطاناپذیر ۱۱۱

۱۱۱.....	۱-۳-۴. عصمت از گناه.....
۱۱۲.....	۱-۳-۵. افضلیت.....
۱۱۲.....	۱-۴. بررسی اشکالات.....
۱۱۲.....	۱-۴-۱. اشکال اول.....
۱۱۳.....	پاسخ.....
۱۱۶.....	۱-۴-۲. اشکال دوم.....
۱۱۷.....	پاسخ.....
۱۲۰.....	۱-۴-۳. اشکال سوم.....
۱۲۰.....	پاسخ.....
۱۲۱.....	۱-۵. رابطه میان امامت قرآنی و امامت شیعی.....
۱۲۳.....	نتیجه گیری.....
۱۲۳.....	۲. خلیفه.....
۱۲۷.....	۲-۱. کاربرد واژه «خلیفه» و مشتقات آن در قرآن کریم.....
۱۲۷.....	۲-۱-۱. جانشینی غیرانسان از غیرانسان.....
۱۲۸.....	۲-۱-۲. جانشینی انسان به جای انسان.....
۱۳۰.....	۲-۱-۳. جانشینی ملائکه به جای انسان.....
۱۳۰.....	۲-۱-۴. جانشینی انسان به جای خدا.....
۱۳۶.....	۲-۲. تبیین مقام خلیفه الهی انسان در قرآن کریم.....
۱۳۷.....	۲-۲-۱. راز برگزیده شدن انسان برای جانشینی خدا.....
۱۳۸.....	۲-۲-۲. خلافت تمام انسان ها یا برخی از آنها.....
۱۴۳.....	۲-۲-۳. استمرار یا انقطاع جانشینی انسان از خدا.....
۱۴۶.....	۲-۲-۴. قلمرو خلافت خلیفه خدا.....
۱۴۹.....	۲-۳. ویژگی های خلیفه الله.....

- ۱۵۰ ۲-۳-۱ رهبري اجتماعي
- ۱۵۱ ۲-۳-۲ مرجعيت ديني، اخلاقي و تربيتي
- ۱۵۲ ۲-۳-۳ ولايت تکويني
- ۱۵۳ ۲-۳-۴ عالم بودن به علم ويزه
- ۱۵۳ ۲-۳-۵ منصوب بودن به نصب الهي
- ۱۵۳ ۲-۳-۶ افضليت
- ۱۵۴ ۲-۴ رابطه ميان خلافت قرآني و امامت شيعي
- ۱۵۵ نتيجه گيري
- ۱۵۶ ۳. ولي
- ۱۵۷ ۳-۱ کاربرد واژه «ولي» در قرآن
- ۱۶۰ ۳-۲ ولي در آيه ولايت
- ۱۶۱ ۳-۲-۱ معنای ولي در آيه ولايت
- ۱۶۳ ۳-۲-۱-۱ ديدگاه اول
- ۱۶۵ ۳-۲-۱-۲ ديدگاه دوم
- ۱۶۶ ۳-۲-۱-۳ ديدگاه برگزيده
- ۱۷۶ ۳-۲-۲ ويژگي هاي ولي در آيه ولايت
- ۱۷۶ ۳-۲-۲-۱ ولايت تکويني
- ۱۷۹ ۳-۲-۲-۲ رهبري اجتماعي
- ۱۷۹ ۳-۲-۲-۳ مرجعيت ديني
- ۱۸۱ ۳-۲-۲-۴ مرجعيت اخلاقي و تربيتي
- ۱۸۲ ۳-۲-۲-۵ عالم بودن به علم الهي
- ۱۸۴ ۳-۲-۲-۶ منصوب بودن به نصب الهي
- ۱۸۴ ۳-۲-۳ مصداق شناسي ولي در آيه ولايت

۱۸۶	رابطه میان ولایت قرآنی و امامت شیعی
۱۸۹	نتیجه گیری
۱۹۰	۴. اولی الامر
۱۹۳	۴-۱. اولی الامر در قرآن
۱۹۴	۴-۲. ویژگی های اولی الامر در قرآن
۱۹۴	۴-۲-۱. افتراض الطاعة
۱۹۸	شبهات وارد بر اطلاق افتراض الطاعة و پاسخ های آنها
۲۰۸	۴-۲-۲. عصمت
۲۱۱	شبهه و پاسخ
۲۱۶	۴-۲-۳. مبین و مجرم اعلام بودن
۲۲۰	۴-۲-۴. عالم بودن به علم الهی
۲۲۱	۴-۲-۵. منصوب بودن به نصب الهی
۲۲۱	۴-۳. مصداق شناسی اولی الامر
۲۲۱	۴-۳-۱. مصداق شناسی اولی الامر از منظر اندیشمندان اهل سنت
۲۲۴	۴-۳-۲. مصداق شناسی اولی الامر از منظر اندیشمندان امامیه
۲۲۶	اشکال فخر رازی
۲۲۷	پاسخ
۲۲۹	نتیجه گیری
۲۲۹	۵. هادی
۲۳۰	۵-۱. هادیان در قرآن کریم
۲۳۱	۵-۱-۱. خداوند
۲۳۶	۵-۱-۲. کتاب های آسمانی
۲۳۷	۵-۱-۲-۱. قرآن

۲۳۸	 ۵-۱-۲-۲. انجیل
۲۳۸	 ۵-۱-۲-۳. تورات
۲۳۹	 ۵-۱-۳. پیامبران
۲۴۰	 ۵-۲. ویژگی‌های هادی (پیامبر)
۲۴۰	 ۵-۲-۱. مرجعیت دینی
۲۴۱	 ۵-۲-۲. مرجعیت اخلاقی و تربیتی
۲۴۲	 ۵-۲-۳. برخورداری از علم الهی
۲۴۴	 ۵-۲-۴. عصمت
۲۴۷	 ۵-۲-۵. افضلیت
۲۴۹	 ۵-۲-۶. منصوب بردن به نصب الهی
۲۵۱	 ۵-۳. رابطه میان هدایت و امامت در قرآن کریم
۲۵۶	 نتیجه‌گیری
۲۵۶	 نتیجه‌گیری نهایی از مسئله چیستی امامت در قرآن کریم
فصل سوم: معنا و چیستی امامت در سنت	
۲۶۱	 مقدمه
۲۶۲	 ۱. حجت‌الله
۲۶۴	 ۱-۱. ویژگی‌های حجت‌الله
۲۶۴	 ۱-۱-۱. وسیله اتمام حجت بر بندگان
۲۶۶	 ۱-۱-۲. عصمت
۲۶۶	 الف) عصمت از اشتباه در تبیین دین
۲۶۸	 ب) عصمت از گناه
۲۶۹	 ۱-۱-۳. مرجعیت دینی با علم ویژه
۲۷۱	 ۱-۱-۴. برخورداری از علوم غیردینی

۲۷۴	۱-۱-۵. منصوب بودن به نصب الهی
۲۷۵	۱-۱-۶. وساطت فیض
۲۷۹	۱-۲. حجت الله در سخنان اصحاب امامان
۲۸۰	نتیجه گیری
۲۸۱	۲. خلیفه الله
۲۸۷	۲-۱. ویژگی های خلیفه الله
۲۸۸	۲-۱-۱. هدایتگری
۲۸۹	۲-۱-۲. ولایت تکوینی
۲۹۱	۲-۱-۳. برخورداری از علم ویژه
۲۹۲	۲-۱-۴. عصمت
۲۹۳	۲-۱-۴-۱. عصمت از اشتباه مرتکب شدن
۲۹۳	۲-۱-۴-۲. عصمت از گناهان
۲۹۳	۲-۱-۵. افضلیت
۲۹۴	۲-۱-۶. منصوب بودن به نصب الهی
۲۹۶	نتیجه گیری
۲۹۶	۳. امین الله و امان لاهل الارض
۲۹۷	۳-۱. امین الله
۳۰۰	گستره امانت داری امین الله
۳۰۱	۱. امین بر وحی خدا
۳۰۲	۱-۱. وحی قرآن
۳۰۶	۱-۲. وحی علوم الهی
۳۰۹	۲. امین در ولایت امر الهی بر مردم
۳۱۲	۳-۲. امان لاهل الارض

- ویژگی‌های امان لاهل الارض ۳۱۵
۱. مرجعیت دینی و هدایتگری ۳۱۵
۲. عصمت ۳۱۸
۳. منصوب بودن به نصب الهی ۳۱۸
۴. وساطت فیض ۳۱۹
- نتیجه‌گیری ۳۲۰
۴. خزان‌الله و واژگان همسو ۳۲۱
- ۴-۱. ویژگی‌های خزان‌الله ۳۲۳
- ۴-۱-۱. برخورداری از علم ویژه ۳۲۳
- ۴-۱-۲. عصمت ۳۲۴
- ۴-۱-۳. مالکیت بر تمام اسباب عالم ۳۲۵
- ۴-۱-۴. منصوب بودن به نصب الهی ۳۲۹
- ۴-۲. واژگان همسوی خزان‌الله ۳۳۰
- ۴-۲-۱. معدن علم‌الله ۳۳۰
- ۴-۲-۲. محدث ۳۳۱
- نتیجه‌گیری ۳۳۳
۵. اولی‌الامر و واژگان همسو ۳۳۴
- ۵-۱. ویژگی‌های اولی‌الامر ۳۳۶
- ۵-۱-۱. مرجعیت دینی و زعامت سیاسی ۳۳۷
- ۵-۱-۲. عصمت ۳۳۸
- ۵-۱-۳. منصوب بودن به نصب الهی ۳۳۹
- ۵-۲. واژگان همسوی اولی‌الامر ۳۴۰
- ۵-۲-۱. مفترض الطاعة ۳۴۰

۳۴۲	۵-۲-۲. مولی ^۱
۳۵۲	۵-۲-۳. ولی
۳۵۹	نتیجه گیری
۳۶۰	۶. هادی و واژگان همسو
۳۶۲	۶-۱. ویژگی‌های هادی
۳۶۲	۶-۱-۱. وجود هادی در هر دوره
۳۶۳	۶-۱-۲. منصوب بودن به نصب الهی
۳۶۴	۶-۱-۳. برآمداری از علم الهی
۳۶۴	۶-۲. واژگان همسوی هادی
۳۶۵	۶-۲-۱. باب الله
۳۶۹	۶-۲-۲. نور الله
۳۷۲	۶-۲-۳. وجه الله
۳۷۶	نتیجه گیری
۳۷۷	۷. ارکان الارض
۳۷۸	ویژگی‌های ارکان الارض
۳۷۸	۱. وساطت فیض
۳۷۹	۲. منصوب بودن به نصب الهی
۳۷۹	نتیجه گیری
۳۷۹	نتیجه گیری نهایی از چیستی امامت در سنت

فصل چهارم: معنا و چیستی امامت در آثار متکلمان

۳۸۵	مقدمه
۳۸۷	۱. تعریف امامت از دیدگاه شیعه امامیه
۳۸۸	۱-۱. تعاریف نقل محور

۳۹۳	۱-۲. تعاریف عقل محور
۳۹۴	۱-۲-۱. تعریف اول
۳۹۵	۱-۲-۲. تعریف دوم
۴۰۰	۱-۲-۳. تعریف سوم
۴۰۱	۱-۲-۴. تعریف چهارم
۴۰۴	۲. تعریف امامت از دیدگاه اهل سنت
۴۰۵	۲-۱. تعریف اول
۴۰۵	۲-۲. تعریف دوم
۴۰۶	۲-۳. تعریف سوم
۴۰۶	۲-۴. تعریف چهارم
۴۰۷	تحلیل و بررسی
۴۱۲	خاتمه
۴۱۲	سخن آخر
۴۱۵	کتابنامه
۴۴۱	نمایه‌ها

سخن آغازین

مدت‌ها بود ذهنم با مسائل مختلفی در حوزه امامت درگیر بود و پاسخی مناسب برای آن نمی‌یافتم؛ تا آنکه در مافم بسیاری از آشفتگی‌های این حوزه ناشی از نداشتن مبنا در بحث چیستی یا ماهیت امامت است؛ زیرا پایه اصلی مباحث امامت، چیستی امامت است. با مراجعه به متون کلامی روشن شد که بررسی و تحلیل چیستی امامت دغدغه خاطر اغلب متکلمان - که در این حوزه بیشتر از مبانی عقلی استفاده می‌کردند - نبوده است. از این رو مصمم شدم اثری در باب چیستی امامت بنگارم که برخاسته از آیات و روایات باشد.

اثر پیش رو، به‌طور عمده، به بررسی چیستی امامت از راه معناشناسی واژگانی می‌پردازد که در قرآن و سنت برای معرفی مقام امامت آمده‌اند.

در فصل اول - کلیات - به مباحث کلی از قبیل پیشینه، ضرورت و اهداف تحقیق پرداخته‌ایم. همچنین مهم‌ترین آثار حدیثی را معرفی، و نیز مبنای رجالی خود را در بحث پذیرش یا عدم پذیرش روایات، روشن کرده‌ایم.

در فصل دوم، معناشناسی پنج مفهوم امام، خلیفه، ولی، اولی الامر و هادی در دستور کار بوده است.

در فصل سوم، به معنانشناسی هفت مفهوم اصلی حجت الله، خلیفه الله، امین الله، خزان الله، اولی الامر، هادی و ارکان الارض پرداخته، و در ضمن آنها، مفاهیم فرعی نیز بررسی شده است.

در فصل چهارم نیز به بررسی چیستی امامت در آثار متکلمان شیعه و سنی پرداخته ایم.

در پایان لازم می دانم از همه عزیزانی که در تولید این اثر یار و یاور نگارنده بوده اند، متواضعانه قدردانی کنم. بهترین سپاس هایم را نثار استاد ارجمندم آقای دکتر حسن یوسفیان می کنم که تمام اثر را به دقت مطالعه کردند و نکات ارزشمندی را بیان فرمودند. همچنین از دوست فاضل و اندیشمندم جناب آقای سیدعلی هاشمی نیز که تمام متن را مطالعه و پیشنهادهای گرانبهای مطرح کردند، صمیمانه تشکر می کنم. نیز از تمام استادانی که از ابتدای ورود به حوزه علمیه قم از خرمن علم و دانش آنها خوشه چیده ام، قدردانی می کنم. همچنین از پدر و مادر، و نیز همسر گرامی ام که در طول سال های تحصیل و تحقیق، به ریزه در زمان تدوین این کتاب، مشوق و همدلم بوده است، سپاسگزارم.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

قم - محمدحسین فاریاب

بهار ۱۳۹۱